

(De)kolonizacja statusu kobiety we współczesnej powieści *chicana* (streszczenie)

Niniejsza rozprawa doktorska poświęcona jest twórczości literackiej przedstawicieli społeczności *chicana*. Specyfika tej meksykańskiej grupy etnicznej żyjącej w Stanach Zjednoczonych opiera się na jej odmienności kulturowej, ukształtowanej w wyniku wzajemnego oddziaływania własnej kultury etnicznej oraz dominującej kultury anglosaskiej. Za nadrzędny cel badań przyjmujemy analizę współczesnej powieści *chicana* pod względem ukazanej w niej sytuacji podporządkowania kolorowych kobiet oraz określenie sposobu, w jaki literatura ta wpisuje się w kształtującą się w XXI wieku latynoamerykańską myśl dekolonialną.

Punktem wyjścia dla podjęcia wskazanego zagadnienia jest kolonialny kontekst włączenia terenów zamieszkałych przez meksykańskie grupy etniczne do terytorium Stanów Zjednoczonych. Kwestia ta ma znaczący wpływ na problematykę tworzonej z marginesu literatury *chicana*. Twórczość literacka odzwierciedla bowiem hybrydyczną rzeczywistość 30 milionów ludzi, zamieszkujących terytorium *Southwestu*, ujawniając napięcia charakteryzujące relację między społecznością *chicana* a dominującą grupą kulturową. Rozwój prozy *chicana* przypada na przełom lat 60. i 70. i jest silnie uwarunkowany formowaniem się społecznego Ruchu *Chicanos (Movimiento Chicano)*, zrzeszającego różne pokolenia oraz środowiska przedstawicieli społeczności *chicana* we wspólnej walce o prawa obywateli pochodzenia meksykańskiego do edukacji, godziwej pracy oraz dumnie afirmującego powstanie nowej kulturowej tożsamości *chicana*. Kontekst społeczno-polityczny odciska piętno na powstającej wówczas twórczości literackiej, która skupia się na przedstawieniu poczucia głębokiego wykluczenia meksykańskiej mniejszości kulturowej spowodowanego intersekcyjnym charakterem doświadczanej przez nią dyskryminacji, wynikającym z nakładania się różnych determinantów opresji, takich jak etniczność, rasa czy przynależność klasowa. Choć osadzenie fabuły w tradycji realistycznej charakteryzuje przede wszystkim teksty najwcześniejsze, powstałe równoległe z uformowaniem się Ruchu *Chicanos*, celem niniejszej pracy jest zbadanie, w jaki sposób późniejsza, tworzona na przełomie XX i XXI wieku proza autorstwa kobiet ukazuje kolonialne napięcia, wpisane w doświadczenia bohaterki umiejscowionych na meksykańsko-amerykańskim pograniczu kulturowym. Pomimo wielu wspólnych dla całej społeczności *chicana* kategorii marginalizacji perspektywę i tym samym narrację kobiet wzbogaca ich doświadczenie jako

kolorowych pisarek walczących z wykluczającym dyskursem kanonicznej myśli feministycznej. Tematyka ich powieści, skupiająca się na analizie kobiecej tożsamości pogranicza, kształtowanej w wyniku ciągłej konfrontacji pomiędzy dominującą kulturą anglosaską i etniczną kulturą meksykańską na terytorium Stanów Zjednoczonych, stanowi podstawę dla podjętej w pracy próby odczytania literackiego ujęcia doświadczeń bohaterek jako wyrazu szerzej rozumianego latynoamerykańskiego zwrotu dekolonialnego.

Kluczem do ukazania wielopłaszczyznowej kolonialności, na którą narażone są mieszkanki kulturowego pogranicza meksykańsko-amerykańskiego, jest wybór odpowiedniego materiału badawczego, obejmującego powieści autorstwa czołowych współczesnych pisarek *chicanas*, za które uznajemy Sandrę Cisneros, Anę Castillo, Almę Luz Villanuevę, Helenę Marię Viramontes, Margaritę Cotę-Cárdenas oraz Erlindę Gonzales-Berry. Wypracowanie metody badawczej opartej na kluczowych kategoriach nowo powstałej latynoamerykańskiej myśli krytycznej, jaką jest myśl dekolonialna, umożliwiło nam przeprowadzenie szczegółowej analizy wybranego korpusu tekstów. Punkt wyjścia dla powyższej teorii stanowi specyfika latynoamerykańskich doświadczeń kolonialnych; za podstawowe pojęcie tego projektu przyjmuje się kolonialność, rozumianą jako utrzymującą się od czasów konkwisty wielopłaszczyznową dominację, opierającą się na legitymizowanej kontroli gospodarki, władzy, płci oraz podmiotowości. Istotę badań twórców programu „Nowoczesność/Kolonialność”, z Anibalem Quijano i Walterem Mignolo na czele, stanowi więc rozgraniczenie pojęć dokonanej politycznej dekolonizacji oraz niespełnionego projektu dekolonialności.

Zastosowanie perspektywy badawczej opierającej się na kluczowych kategoriach podporządkowania, jakimi są kolonialność władzy, kolonialność wiedzy oraz kolonialność bycia, oraz ich wybór jako kategorii analitycznych pozwoliły na analizę wybranych tekstów literackich w celu wpisania doświadczeń reprezentantek społeczności *chicana* w szerszy system opresji. Zastosowanie dodatkowej kategorii analitycznej, tj. kolonialności płci, wprowadzonej do dyskursu latynoamerykańskiego przez Marię Lugones, umożliwiło uzupełnienie analizy o perspektywę płci, mającą kluczowe znaczenie w przypadku badań nad kobiecą praktyką pisarską.

Rozprawa podzielona została na pięć rozdziałów, w których część analityczna poprzedzona jest wprowadzeniem kluczowych aspektów dotyczących kultury *chicana*, powstającej w jej obrębie twórczości literackiej oraz latynoamerykańskiej myśli dekolonialnej. Rozdział pierwszy obejmuje zatem omówienie społecznych i historycznych kontekstów wyodrębnienia się kultury *chicana*, przy zwróceniu szczególnej

uwagi na warunki ukształtowania się Ruchu *Chicanos* oraz towarzyszące im przewartościowanie symboliki indiańskiej oraz meksykańskiej, której elementy, takie jak legendarna ziemia Aztlán czy głowa Metysa, zostały wykorzystane do zdefiniowania metyskiej tożsamości kulturowej *chicana*. Druga część rozdziału poświęcona jest myśli feministycznej wykształconej w obrębie społeczności *chicana*, której kluczowym pojęciem stała się *Nowa Metyska* (la Nueva Mestiza), określająca nową, feministyczną tożsamość *chicana*. Wyodrębnienie zarówno kwestii związanych z symboliką definiującą całą społeczność *chicana*, jak i mitów odnoszących się wyłącznie do kondycji kobiecej pozwoliło nam na odczytanie tekstów opisujących doświadczenie bohaterek *chicanas*, głęboko osadzone w kontekście kulturowym pogranicza meksykańsko-amerykańskiego.

Drugi rozdział przedstawia historyczny zarys rozwoju literatury *chicana* od połowy XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki prozy kobiecej, stanowiącej przedmiot badań przedstawionych w niniejszej rozprawie. Część ta poświęcona jest zatem zdefiniowaniu tematyki poruszanej przez pisarki, skoncentrowanej na hybrydycznej tożsamości bohaterek *chicanas* oraz omówieniu gatunków narracyjnych, pozwalających autorkom na jak najpełniejsze przedstawienie doświadczeń kobiecych. W rozdziale tym przedstawiamy również transkulturowe praktyki dyskursywne, stosowane przez autorki *chicanas* w celu wyeksponowania procesów przenikania się kultur etnicznych oraz wskazujemy, w jaki sposób powszechne użycie techniki zmiany kodów językowych (*code-switching*) prowadzi do wykształcenia się „międzyjęzyczności” (*interlingualism*), specyficznej hiszpańsko-angielskiej formy językowej, charakteryzującej twórczość literacką pogranicza.

Rozdział trzeci poświęcony jest wprowadzeniu latynoamerykańskiej myśli dekolonialnej w celu zaproponowania jej jako nowej perspektywy badań literacko-kulturowych. W pierwszej części rozdziału skupiamy uwagę na specyfice owego ujęcia epistemologicznego, wywodzącego się z latynoamerykańskich doświadczeń kolonialnych i odcinającego się od innych, jak postulują badacze dekolonialni, europocentrycznych myśli krytycznych. Wśród badanej przez nas terminologii znajdują się zatem zredefiniowane pojęcia istniejące już wcześniej w dyskursie, takie jak nowoczesność czy dekolonializacja, jak również hasła zupełnie nowe, takie jak „inny paradygmat” czy „różnice kolonialne”, ukute przez Waltera Mignolo. W drugiej części rozdziału koncentrujemy się na zdefiniowaniu kluczowych kategorii podporządkowania wykorzystanych do analizy literackiej, za które uznajemy kolonialność władzy, kolonialność wiedzy, kolonialność bycia oraz kolonialność płci.

Pozostała, najobszerniejsza część pracy, obejmuje dwa rozdziały analityczne. Pierwszy z nich, podzielony na cztery podrozdziały odpowiadające każdej z wyodrębnionych wcześniej kategorii kolonialności, ukazuje, w jaki sposób doświadczenie bohaterek *chicanas* portretowane na kartach powieści wpisuje się w szerszy system kolonialnej opresji. Zastosowanie odpowiednich kategorii analitycznych pozwala nam na zaobserwowanie pewnej powtarzalności ukazywanej tematyki, motywów czy symboli wywodzących się z tradycji meksykańskiej lub azteckiej, które determinują *naturalną pozycję niższości* bohaterek nie tylko względem dominującej kultury anglosaskiej, lecz również wobec mężczyzn należących do tej samej grupy kulturowej. Terminologia opracowana w ramach zwrotu dekolonialnego umożliwia nam wskazanie, w jaki sposób rekonstruowane w tekstach literackich praktyki społeczne odzwierciedlają funkcjonowanie *imaginarium białości* (*imaginario de la blancura*) oraz innych mechanizmów świadczących o dyskryminacji bohaterek, doświadczanej ze względu na kolor ich skóry, status ekonomiczny czy płeć.

W ostatnim rozdziale rozprawy ukazujemy subwersywny charakter twórczości literackiej *chicana*, która poza odzwierciedleniem kolonialnych napięć eksponuje również praktyki, służące bohaterkom do zakwestionowania istniejącego porządku kulturowo-społecznego oraz uzyskania pewnej autonomii. Przeprowadzona analiza literacka pozwala nam na wyodrębnienie dwóch głównych motywów, powtarzających się w wybranych powieściach. Z jednej strony feministyczne przekonania autorek rzutują na kreowanie najmłodszych bohaterek jako postaci dumnie afirmujących swoją różnorodność kulturową oraz otwartych na dialog międzykulturowy, przez co zbliżają się one do modelu *Nowej Metyski*, opisywanej w dyskursie feministycznym przez Głorię Anzaldúę. Drugą, silnie wyartykułowaną w tekstach praktyką jest ukazywanie związku między doświadczeniami kobiecymi a ekologią, odczytywane przez nas jako świadectwo zwrotu ekofeministycznego, rozumianego jako odwrót od kapitalistycznych, patriarchalnych wartości, silnie godzących w kondycję kobiet. Ekofeministyczne odczytanie prozy *chicana* pozwala nam na jej wpisanie w szerszy nurt ekokrytyki, rozwijający się w obrębie amerykańskiego literaturoznawstwa od początku lat 90.